

EXPLORAREA POTENȚIALULUI RITUALIC ȘI SIMBOLIC AL SĂRBĂTORII SÂNZIENELOR ÎN SPECTACOLUL DE TEATRU

EXPLORING THE RITUAL AND SYMBOLIC POTENTIAL OF THE SANZIENE TRADITION IN THE THEATER PERFORMANCES

CORINA BĂNCILĂ²²,

doctorandă,

Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice,

<https://orcid.org/0009-0005-3019-8227>

CZU 792.09:398.33

DOI <https://doi.org/10.55383/ca2026.11>

Lucrarea propune o explorare interdisciplinară a imaginii Sânzienelor, sărbătoare cu rădăcini profunde în cultura tradițională românească, văzută ca un punct de întâlnire între mit, ritual și expresie performativă. Studiul se înscrie în cercetarea mea doctorală și fundamentează demersul de elaborare a spectacolului Noaptea de Sânziene, investigând potențialul scenic al acestei tradiții. Analiza comparativă a unor texte literare și dramatice – „Noaptea de Sânziene” de Mircea Eliade, „Noaptea de Sânziene” de Mihail Sadoveanu și nuvela „Drăgaica” de Fănuș Neagu – urmărește modul în care elementele mitologice și ritualice sunt integrate în structura operei și pot genera forme performative contemporane. Analiza relevă că literatura devine un spațiu de mediere între tradiție și creația scenică, oferind modele de articulare a simbolurilor, a corporalității și a tensiunii dintre profan și sacru.

Cuvinte-cheie: spectacol, ritual, interdisciplinaritate, folclor, simbol, expresie

The paper proposes an interdisciplinary exploration of the imagery of Sanziene, a celebration with deep roots in traditional Romanian culture, seen as a meeting point between myth, ritual, and performative expression. The study is part of my doctoral research and forms the basis for the development of the performance „Noaptea de Sanziene”, investigating the theatrical potential of this tradition. The comparative analysis of the literary and dramatic texts: „Noaptea de Sanziene” by Mircea Eliade, „Noaptea de Sanziene” by Mihail Sadoveanu, and the short story „Dragaica” by Fănuș Neagu – examines how mythological and ritualistic elements are integrated into the structure of the work and can generate contemporary performative forms. The analysis reveals that literature becomes a space of mediation between tradition and theatrical creation, offering models for articulating symbols, corporeality, and the tension between the profane and the sacred.

Keywords: performance, ritual, interdisciplinary, folklore, symbol, expressions

Introducere

Înrădăcinată adânc în cultura populară românească, noaptea de Sânziene²³ reprezintă una dintre cele mai spectaculoase și bogate manifestări ale imaginii populare, o sărbătoare în care

²² E-mail: corinabogatu87@gmail.com

mitul, natura, ritualul și magia se contopesc într-un tablou feeric ce oferă un potențial inepuizabil pentru creatori. Lucrarea de față se înscrie în demersul meu de cercetare teoretică și artistică, urmând să fundamenteze și să susțină o parte din elaborarea spectacolului *Noaptea de Sânziene*, tema fiind ofertantă din punct de vedere a cercetării interdisciplinare care permite explorarea intersecțiilor dintre: literatură, cultură populară, tradiție, ritual și expresie scenică, într-un cadru de creație care reunește mijloacele teatrului, coregrafiei și scenografiei.

Interesată de interferențele dintre text, ritual și performativitate, am ales să dedic acest studiu analizei unor opere literare și dramatice care valorifică în diverse moduri elementele acestei sărbători. Pornind de la specificul cercetării dedicate relației dintre text, ritual și expresivitate, analiza comparativă a textelor *Noaptea de Sânziene* de Mircea Eliade, *Noaptea de Sânziene* de Mihail Sadoveanu și a nuvelei *Drăgaica* de Fănuș Neagu oferă un cadru fertil pentru a observa modul în care elementele tradiționale ale sărbătorii sunt integrate și resemnificate în arhitectura operei literare. Demersul propus depășește perspectiva strict literară și explorează potențialul performativ al acestor texte, investigând relația dintre narațiune și spațiul scenic imaginar, dintre simbol și acțiune, ritual și corporalitate.

Perspectivă asupra resurselor spectaculare ale sărbătorii Sânzienelor

Folclorul românesc abundă în obiceiuri, rituri și manifestări spectaculoase, fiecare cu o încărcătură simbolică aparte și cu un rol bine definit în viața comunității tradiționale. Încărcată de un profund substrat mitologic și folcloric, această sărbătoare constituie un veritabil rezervor de resurse scenice și estetice, oferind un cadru complex pentru dezvoltarea unor forme artistice performative. Această manifestare culturală, cu origini ancestrale, integrează elemente ritualice, simbolice și estetice, care pot fi valorificate în multiple registre expresive. „Sânzienele sunt percepute de către locuitorii din zona actualei României ca fiind ființe de gen feminin, subtile, volatile, înzestrate cu puteri supraomenești. Sânzienele sunt generoase cu cei care le respectă, ele facilitând ca dorințele pământenilor să devină realitate (...). Noaptea de Sânziene este o noapte în care se crede că puterile cerului se unesc cu puterile pământului, cele masculine se unesc cu cele feminine, într-o armonie desăvârșită pentru a descătușa izvoarele vieții și ale creației, pentru a ajuta tot ce e viu să crească, să se înmulțească și să se răspândească. În ajun de Sânziene fetele ce vor să se mărite se întâlnesc cu flăcăii ce doresc să se însoare. Băieții fac ruguri și împletesc cercuri din ramuri de alun, le aprind și le învârt în sensul mișcării Soarelui, cu strigături menite a grăbi înfăptuirea nunților” [1 p. 4].

²³ Pe 24 iunie este sărbătoarea creștină a Nașterii Sfântului Ioan Botezătorul (conform calendarului gregorian), dar este și ziua în care se sărbătoresc Sânzienele sau Drăgaica, o veche sărbătoare populară românească.

Caracterul feeric al Sânzienelor conferă sărbătorii o dimensiune simbolică puternică, care poate fi redată prin mijloace scenice variate. Corpul și mișcarea, subliniate prin coregrafii fluide și gesturi diafane, pot sugera volatilitatea acestor entități, în timp ce elementele vizuale, accentuate prin jocul de lumini, costumele și decorurile minimaliste, pot contribui la crearea unei atmosfere sugestive. Astfel, codurile tradiționale se îmbină cu metodele contemporane de expresie artistică, iar discursul scenic capătă o valoare expresivă multiplă. De asemenea, ritualurile specifice sărbătorii, precum focurile rituale, dansurile în jurul acestora, împletirea cununilor din flori, culegerea plantelor de leac, etc., oferă o bază pentru construirea unor momente încărcate de simbolism. Aceste acte, care în tradiția populară semnifică ciclurile vieții, purificarea și regenerarea, pot fi transfigurate scenic în simboluri vizuale, conferind spectacolului un puternic impact estetic și emoțional. În plus, dimensiunea spațială și temporală a sărbătorii creează o relație directă între universul uman și cel natural. Această conexiune poate fi redată scenic prin alternanțe luminoase și prin simboluri astrale, subliniind interconectivitatea dintre om, natură și cosmos. Pădurea constituie un spațiu cu profundă încărcătură simbolică, frecvent utilizat în susținerea mitului, fiind adesea reprezentată în literatura și în ritualul popular ca un loc sacru al trecerii, al inițierii și al întâlnirii dintre lumea vizibilă și cea supranaturală. În acest context, pădurea funcționează ca un spațiu care mediază trecerea dintre ordinea profană și registrul supranatural. Caracterul ei ambivalent, simultan protectiv și primejdios, generator de frică și fascinație permite exploatarea contrastului dintre obscuritatea vegetală și strălucirea coregrafică a ielelor prin lumini și mișcare, metamorfoza inițiativă. În plus, paleta acustică a pădurii (foșnetul frunzișului, ecoul copacilor) poate susține dimensiunea muzicală a momentului, pădurea configurându-se ca un „personaj” în arhitectura spectacolului.

Astfel, această sărbătoare nu este doar o sursă de inspirație tematică, ci și un suport pentru elaborarea unei viziuni teatrale și coregrafice complexe, care să reflecte profunzimea și multiplele fațete ale patrimoniului cultural românesc.

Dimensiuni mitice și simbolice în construcția narativă

În cadrul capitolului voi face o analiză comparativă a modului în care elemente ale sărbătorii Sânzienelor sunt integrate, reconfigurate și transfigurate în trei texte din literatura și dramaturgia românească aparținând unor registre estetice diferite. Investigarea literară devine astfel o etapă prealabilă și necesară în procesul de elaborare a unui proiect performativ coerent și ancorat în tradiția culturală, dar deschis la interpretări scenice contemporane. Explorând structura narativă, dinamica simbolică și arhitectura imaginarului în aceste opere, putem înțelege mecanismele prin care literatura devine sursă pentru creația teatrală, oferind modele de articulare a mitului și a ritualului în limbaj artistic.

Iosefina Blazsani-Batto observa în cadrul cercetării sale intitulate *Simbolismul solstițiului de vară. Lecturi comparative* că manifestările ritualice atribuite sărbătorii Sânzienelor nu sunt doar un mod de a conserva o identitate colectivă, ci și o sursă de inspirație pentru construcția literară: „Manifestarea ritualică a mitului este vizibilă în practicile folclorice ocazionate de Sărbătoarea Sânzienelor și reprezintă un reper în afirmarea identității localnicilor. Mentalul colectiv produce texte orale în diverse forme (balade, descântece, basme), cu variate conținuturi, relaționate de simbolul solstițial. La nivel individual, atributele specifice devin elemente de compoziție a textului literar în operele unor autori precum Mircea Eliade și Mihail Sadoveanu. În acest context, operele lor solicită cititorilor niveluri de lectură diversificate” [2 p. 5].

Lucrările analizate reflectă, fiecare în felul său, complexitatea și flexibilitatea mitului. La Eliade, mitul devine o cheie de lectură pentru o experiență spirituală profundă – pădurea și solstițiul devin repere într-o călătorie interioară, o ieșire simbolică din timp. Apropierea de fabulosul folcloric se realizează, în aceste texte, prin două direcții distincte: la Sadoveanu, predomină întoarcerea la natură și reactivarea unei dimensiuni arhaice, aproape originare a existenței, în timp ce la Eliade se accentuează componenta feminină a mitului și tema destinului amoros, într-o construcție repetitivă, caracteristică scenariului mitic. Alina Bako a analizat reprezentările și funcțiile sânzienelor în proza românească și observa într-un scurt studiu comparativ următoarele: „La Sadoveanu, natura reia ciclul cosmic al regenerării, prin cufundarea într-o stare de letargie vremelnică. Recunoaștem scenariul inițiativ, cele două tipuri de „rase” umane, cea ancorată în realitate, supusă patimii pentru câștig, care a uitat legătura cu mitul arhetipal al cosmologiei (pădurea devine un astfel de spațiu fecund și regenerator, conținând energii) și magul, înțeleptul, inițiatul, păzitorul simbolurilor și tainelor care fac încă să existe colțuri neatinse de barbarie. Ca și în alte proze mitice, Sadoveanu păstrează schema pe care brodează simbolul analizat. Eliade își conduce personajele spre același flux al temporalității instabile, așa cum procedează în prozele fantastice, prin recursul la imaginea androginului creat la începutul lumii, prin valorificarea simbolurilor magice din folclorul românesc, prin jonglarea cu femininul și masculinul și inversarea atribuirii calităților malefice sau benefice. Întâlnirea cu Ileana se produce tot în pădure, reiterând scenariul magic al Sânzienelor, însă vraja se manifestă și asupra personajului feminin” [3 p. 21].

În literatura română postbelică, Fănuș Neagu se remarcă prin împletirea elementului fabulos cu realitatea concretă a satului tradițional, recurgând adesea obiceiuri folclorice pentru a contura diverse trasee. Nuvela „*Drăgaica*”, din volumul *Cantonul părăsit*, se înscrie în această paradigmă. Elementele specifice sărbătorii Sânzienelor sunt valorificate prin intermediul obiceiului tradițional al horei Drăgaicei. „Din spice de grâu, sânziene și alte plante fetele făceau cununi cu care se împodobeau și jucau dansul Drăgaicei. Acest dans invoca belșug, precum și

protecția gospodăriilor și ogoarelor. Tradiția populară spune că odată cu Drăgaicele juca și soarele la amiază, astfel că el stătea mai mult pe cer decât de obicei” [4 p. 141]. După cum putem observa, sărbătoarea reunește mai multe dimensiuni importante pentru viața comunității rurale: are un caracter coregrafic, exprimat prin dansul ritualic al fetelor, o funcție agrară, legată de fertilitate și abundența recoltelor și o funcție socială, prin care se facilitează formarea cuplurilor și anticiparea căsătoriilor. Fănuș Neagu integrează acest dans ritualic în structura narativă a nuvelei, folosindu-l ca element de decor etnografic, dar și ca mecanism social și simbolic prin care se „forțează” împlinirea iubirii dintre Sava Pelin și Tanța Burcii, transformând un obicei într-un instrument de reglementare a destinelor. Conflictul se configurează la intersecția dintre dorința individuală și presiunea comunității, amplificată de zvonul unei căsătorii între părinții celor doi. Strategia lui Florea Pelin, prin difuzarea deliberată a unei vești false, devine un act de regie socială ce exploatează ritualul pentru a determina asumarea responsabilității afective. Astfel, substratul etnofolcloric constituie matricea unei farse care accelerează trecerea tânărului spre o identitate erotică matură²⁴.

În analiza prozei lui Mircea Eliade se remarcă o construcție narativă caracterizată printr-o succesiune de episoade ce se întrepătrund și se reiau în mod deliberat. Acest tip de organizare conferă textului o dinamică fragmentară, ce pare, la prima vedere, aleatorie, însă urmărește o logică interioară subtilă: „Structura narativă este arborescentă, cu reveniri multiple, cu repetiții secvențiale ce denotă un hazard al scriiturii. Critica a observat inclusiv o structură de tip labirint, populată de personaje intelectuali (...), evoluând cu ample digresiuni pe marginea unei teme esențiale, legate de ieșirea din timp și iubirea ca împlinire a căutării (...). Inserția miracolului echivalează cu bine cunoscuta lui teorie legată de camuflarea sacrului în profan și citirea semnelor cu instrumente de inițiat” [3 p. 15]. În căutarea unei dimensiuni spirituale pierdute, personajul parcurge un adevărat labirint interior, reflectat atât în structura narativă cât și în traseul fizic prin orașul interbelic, dar și prin pădurea simbolică a Sânzienelor, spațiu de trecere între lumi. Astfel, Eliade transformă istoria personală a protagonistului într-o călătorie inițiativă, în care mitul, timpul ciclic și revelația sacrului oferă repere esențiale pentru reconstrucția identității.

Mihail Sadoveanu propune, în *Noaptea de Sânziene*, o viziune în care singularitatea este înlocuită de ritualul repetitiv, accentuat prin ritmul comunitar. Inițierea capătă aici o valoare simbolică: personajele traversează experiențe ce promet maturizarea spirituală, însă erosul nu

²⁴ De altfel, nuvela „Drăgaica”, care face parte din volumul „Cantonul părăsit”, este subintitulată de autor „Farsă pe un motiv țărănesc”.

reuşeşte să îşi împlinească funcţia formativă. Atât Ştefan Viziru cât şi Lupu Mavrocosti sunt implicaţi în căutarea simbolică a Graalului, o temă esenţială care traversează acţiunea. În cadrul mitului nopţii de Sânziene, trecerea iniţiaţilor prin experienţa erosului reprezintă o etapă obligatorie pentru maturizarea lor spirituală. Totuşi, Lupu respinge această etapă, refuzând angajamentul matrimonial, fapt care împiedică finalizarea procesului de iniţiere. În universul sadovenian personajele nu ating înţelepciunea prin intermediul iubirii. „Prinţesa Kivi e bănuită „că are draci” şi, cum nu ţine pe lângă ea nici câine, nici mătă, în care să-şi verse dracii, Peceneaga îi recomandă să-şi caute bărbat. Relaţia ei cu pretendentul francez rămâne doar la nivelul flirtului. La graţiile ei aspiră, totuşi, şi frumosul administrator, Sofronie Leca, care „culege flori galbene de sânziene ca să le pună în grindă, să-i amintească de soarele verii. Intuind o dorinţă nemărturisită, baba Domnica, doftoreasa, îi pregăteşte în taină un filtru de dragoste cu care să-l apropie de capricioasa domniţă Kivi. Autorul pare chiar a sugera că între cei doi se ţese o rază de idilă subţire ca un fir de păianjen şi incertă ca un vis. Dar sufletele delicate ale eroilor sadovenieni se melancolizează repede, fiind pregătite pentru renunţare şi singurătate. Florile de sânziene se vor usca fără să trezească fiorul dragostei. Deşi dragostea pluteşte în aer ca o promisiune a voluptăţii, mentalul moldovenesc, melancolia caracteristică acestui ţinut, îi face pe protagoniştii prizonieri ai unei existenţe reţinute” [5 p. 100].

Concluzii

Deschiderea către mitul Sânzienelor în literatura şi teatrul românesc nu reprezintă doar o recuperare a unui fond arhaic, ci o strategie artistică prin care autorii reinterpretează simboluri şi ritualuri vechi pentru a formula răspunsuri la frământări existenţiale contemporane. În textele analizate motivul sărbătorii nu funcţionează ca simplu ornament folcloric, ci ca element de structură şi simbol, prin care autorii pot aborda teme-cheie: iniţierea, transcendenţa, criza identităţii sau tensiunea dintre sacru şi profan. Actualizarea mitului ia forme diverse; de la labirintul interior descris de Eliade, codrul moral al lui Sadoveanu la mecanismul social al lui Fănuş Neagu se creează un spaţiu de expresie unde tradiţia devine motor de inovaţie artistică.

Referinţe bibliografice

1. AMBERVILL WIBERG, C. *Solstiţiul de vară: Sânzienele în tradiţia românească şi sărbătoarea Midsommar în tradiţia suedeză*: Studiu comparativ. Teză de licenţă. Suedia: Lund University, 2016. Disponibil: <https://www.lunduniversity.lu.se/lup/publication/8870106> [accesat 2025-06-14].
2. BLAZSANI-BATTO, I. *Simbolismul solstiţiului de vară – Lecturi comparative*. Cluj-Napoca: Casa Cărţii de Ştiinţă, 2020. ISBN 9786061716494.
3. BAKO, A. Reprezentări şi funcţii ale sânzienelor în proza românească: Scurt studiu comparativ. *Anuar ştiinţific: Incursiuni în imaginar*, 2019. Alba Iulia: Aeternitas, 2019, nr. 10, pp. 11–23. ISSN-L 2501-2169.

4. CAZAC, V. Cununa – tradiții și simboluri. In: *Tradiții. Tehnologii. Simboluri*: materialele conferinței științifice internaționale. Ediția 1-a, 25–26 mai 2023. Chișinău: Artpoligraf, 2023, pp. 137-144. ISBN 978-9975-3623-2-0.082.
5. RUSU, M. „Noaptea de Sânziene” – o mitologie a transcendenței și a erosului: Literatura ca mijloc de vulgarizare a miturilor. *Analele Universității „Dunărea de Jos din Galați”*. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2017, fascicula XXIV, nr. 2 (18), pp. 99–114. ISSN 1844-9476.